

Lakivaliokunta
lav@eduskunta.fi

Viite: Asiantuntijalausunto

Asia: HE 53/2025 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi vankeuslain, tutkintavankeuslain ja puolustustilalain 9 §:n muuttamisesta

RETS - Rikoksettoman elämän tukisäätiö kiittää lausuntopyynnöstä ja kuulemiskutsusta ja esittää lausuntonaan seuraavaa:

Käsillä olevaan hallituksen esitykseen on otettu joitakin asioita vankeus- ja tutkintavankeuslain muutostarpeita käsitelleen työryhmän työstä. Esityksen painopisteet ovat turvallisuusorientoituneita ko-rostaen vankilaturvallisuutta ja viranomaisten interventioita. Ne osa-alueet, joissa olisi tehty vankien oikeuksia parantavia ja yhteiskuntaan sijoittumista edistäviä ehdotuksia, on jätetty pois sekä tästä esityksestä että työryhmän jatkotyöstä.

Avolaitokseen sijoittaminen

Avolaitokseen sijoittamissäädösten muuttamisen tavoitteena on esityksen mukaan varmistaa se, ettei avolaitokseen sijoitettaisi vankeja, joiden arvioidaan jatkavan rikollista toimintaa taikka vaarantavan avolaitoksen turvallisuutta. Tätä arviointia on kuitenkin tehty jo tähänkin saakka ja on vaikea nähdä, miksi esitettyä muutosta tarvitaan. Avolaitossijoituksen ehtojen rikkomisia on esiintynyt verrattain vähän vankien keskuudessa. Vankeus- ja tutkintavankeuslakia muutostarpeita pohtinut työryhmä ei myöskään nähnyt muutokselle tarvetta.

Esityksessä mainitaan erityisesti järjestäytyneeseen rikollisuuteen kiinnittyneet henkilöt, joista todetaan, ettei heitä lähtökohtaisesti sijoitettaisi avolaitokseen. Sinällään raja-
aus on perusteltu heidän toisille vangeille aiheuttaman painostuksen ja rikollisen toiminnan jatkamisen näkökulmasta. Toisaalta todetaan, että uudistuksella ei kuitenkaan ole tarkoitus sulkea mitään vankiryhmää avolaitossijoituksen ulkopuolelle. Esityksessä puhutaan sen tarkastelusta, onko henkilö luotettavasti irtaantunut rikollisesta toiminnasta. RETS näkee esityksessä ongelmallisena sen, ettei siinä täsmennetä, mitä luotettavasti järjestäytyneestä rikollisuudesta irrottautuminen käytännössä tarkoittaa. Katvealueeseen voi jäädä henkilöitä, jotka olisivat avolaitoskelpoisia, mutta eivät pysty luotettavasti osoittamaan olevansa irtaantuneita.

RETS pitää hyvänä ehdotusta, jossa avolaitossijoituksen mahdollisuutta harkitaan osana rangaistusajan suunnitelmaa ja sen seurantaa. Tehokkaampi mahdollisuus olisi kuitenkin viranomaisaloitteisesti selvittää kunkin vangin kanssa edellytykset sijoittua avovankilaan kuten valvotussa koevapauksessa tehdään. Vankeuslakityöryhmä harkitsi tätä mahdollisuutta, mutta pääasiassa resurssisyyistä päätyi esitettyyn malliin. Resurssit eivät kuitenkaan saisi olla esteenä toiminnassa, jolla saattaisi olla vaikutusta asteittaiseen vapautumiseen ja sitä kautta uusintarikollisuuteen.

Varmuosastosijoitus

Esityksessä korostetaan varmuusosastojen luonnetta turvaamistoimenpiteenä sekä sitä, että vankeusaikaiseen rikollisuuteen puuttuminen mahdollistetaan ennakolta nykyistä paremmin. Esityksen mukaan sijoituksen tulisi olla välttämätön ja päätöspäätösten konkreettisia. Soveltamiskäytäntöjä ei ole tarkoitus tiukentaa nykyisestä. RETS pitää myönteisenä sitä, että varmuusosastosijoitus olisi viimesijainen keino ja huomioon tulisi ottaa, voitaisiinko vangin toimintaan puuttua lievemmin keinoin. Kyse olisi vangin toiminnan kokonaisarviosta. Käytännössä sijoitusperusteiden muutos kuitenkin lisäisi viranomaisien harkintavaltaa sijoituksissa, joilla on henkilön oikeuksia merkittävästi rajoittava vaikutus.

Koska kyseessä on erityisesti järjestäytyneeseen rikollisuuteen puuttuminen, RETS kiinnittää huomiota samaan asiaan kuin edellä avovankilasijoituksissa: järjestäytyneeseen rikollisuuteen liittyvän henkilön määritelmä on epämääräinen, samoin epäselväksi jää mitä tarkoitetaan toiminnasta irtautumisella.

Positiivista esityksessä on, että vangin oman turvallisuuden vaarantumisen takia sijoitusta varmuusosastolle ei enää voitaisi tehdä, vaan näissä tilanteissa tulisi miettiä muita kevyempiä vaihtoehtoja. Henkilön turvallisuus vankilaolosuhteissa tulee voida turvata muutoin kuin sijoituksella varmuusosastolle.

RETS pitää tärkeänä vangin terveydentilan seuranta varmuusosastolla. Esityksessä on myös kiitettävästi avattu vangin oikeuksien merkittäviä rajoituksia varmuusosastolla. Tarkennus varmuusosaston vapaa-ajan toiminnoista osaston vankien kesken on looginen ja hyvä täsmennys. Hallituksen esityksessä ei kuitenkaan esitetä tilastotietoa tai sanallista kuvausta varmuusosastojen osallistumisvelvollisuuden täyttämiseksi tai vapaa-ajalla järjestetyistä toiminnoista. Erittäin rajoitetuissa olosuhteissa tulisi myös huolehtia kuntoutusmahdollisuuksista nykyistä paremmin sijoitusten ollessa kuitenkin melko pitkiä.

Varmuosastolle sijoitetun vangin keskustelun tallentaminen lapsitapaamisessa

Nykyisellään lapsitapaamista voidaan valvoa kameralla tai henkilökunnan läsnä ollen. Kameravalvonnalla keskustelua ei kuulla. Valvottu tapaaminen varmuusosastolla voidaan sen sijaan kuunnella ja tallentaa. Esityksessä rinnastetaan valvonnallisesti valvottu tapaaminen ja lapsitapaaminen. Tapaajalle lapsitapaaminen on kuitenkin mahdollistanut lapsenkin tarvitsemää yksityisyyttä keskustella vanhemman kanssa tärkeistä asioista, joista puhuminen taas valvotussa tapaamisessa ei ole vaihtoehto.

Jos tallennusmahdollisuus tulee, tilanne muuttuu lapsen näkökulmasta. Tallennusmahdollisuus ei ole lapsen näkökulmasta merkityksellinen asia, vaikka lapsi ei ole vankeuslain kontekstissa millään tavoin asianosainen. Kun varmuusosaston puhelut kuunnellaan, ei lapselle jää mitään paikkaa, jossa voisi kokea voivansa puhua henkilökohtaisista asioistaan kahden kesken vanhemman kanssa.

Mikäli varmuusosastoja perustetaan myös tutkintavangeille, laajennetaan tulkintaa, että lapsen yksityisyydensuojaa ei tarvitse punnita, vaan tämä on vähäinen loukkaus.

Esityksessä puhutaan lapsen edun arvioinnista, mutta vain siitä näkökulmasta, että saattaja saa osallistua tapaamiseen. Esityksessä todetaan, että lapsen edun on oltava ensisijainen harkintaperuste kaikissa lasta koskevissa viranomaisen päätöksissä eikä sitä saa tarkastella samalla tasolla, kuin muita asiassa huomioitavia seikkoja. RETS katsoo, että lapsen edun arviointi tarkoittaisi tässä asiassa sitä, että lapsen etua tulisi tosiasiallisesti arvioida ennen lapsitapaamisen tallennuspäätöstä.

Vankilaan ottamisen rajoittaminen

Vankilaan ottamisen rajoittaminen on perusteltua tilanteissa, jotka esityksessä on esitetty (yleisvaarallinen tartuntatauti, sota, suuronnettomuudet, muut vakavat häiriötilanteet), kun samalla rajoittaminen on välttämätöntä vankeusrangaistusten täytäntöönpanosta huolehtimiseksi.

Rangaistusten enimmäispituutta esitetään pidennettäväksi kuudesta kuukaudesta alle kahden vuoden ehdottomiin vankeusrangaistuksiin. Vaikutelmaksi jää, että pidennysehdotus johtuu vankiloiden nykyisestä ja tulevasta yliasutustilanteesta, mikä on aiheutunut ja aiheutuu rangaistusten ankaroittamisesta. Rajoittaminen ja rajoittamisen aiheuttamat haitat koskisivat tällöin merkittävästi isompaa joukkoa kuin aiemmin. Esityksessä ei ole arvioitu lukumääriä.

Muut huomiot

Kielto sitoa synnyttävä vanki synnyttämisen käynnistyessä, häntä kuljetettaessa synnytyssairaalaan ja synnytyssairaalassa on kannatettava lisäys kansainvälisten suositusten täsmentämiseksi osaksi kansallista lainsäädäntöä.

RETS haluaa kiinnittää huomiota siihen, että järjestäytyneeseen rikollisuuteen kiinnittyneet henkilöt muodostavat vain murto-osan vankiväestöstä. Vankiloissa olevat ovat valtaosaltaan haavoittuvassa asemassa olevia henkilöitä, jotka THL:n terveystutkimuksen mukaan ovat moniongelmaisia ja kuu-luvat paljon sosiaali- ja terveyspalveluita tarvitsevien joukkoon (Vankien terveys ja hyvinvointi 2023). Kyseinen tutkimus antaa arvokasta tietoa uusintarikollisuuteen vaikuttavista toimenpiteistä vankeusaikana. RETS myös peräänkuuluttaa järjestelmän kehittämistä tutkimustietoon perustuen.

Sanna Sunikka
Toimitusjohtaja

Marjatta Kaurala
Asiamies